

ҚЫТАЙДАҒЫ ҚАЗІРГІ КӨМІР DAҒДАРЫСЫ ЖӘНЕ ЕУАЗИЯ АЙМАҒЫ ҮШІН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Қытай президенті Си Цзиньпин 2020 жылдың қыркүйегінде Біріккен ұлттар ұйымының 75-ші Бас ассамблеясында «Ковидтен кейінгі дәуірде әлем экономикасын жасыл түрде трансформациялау және қалпына келтіру» ізденісінде 2060 жылға қарай елдің көмірқашкыл газының шығарындыларын арттырмауға және азайтуға бағытталған баяндама жасаған болатын. Аталмыш әсерлі климаттық міндеттемесінен бір жыл өткеннен кейін Қытай көмір тапшылығына, отынның шамадан тыс бағасына және электрмен жабдықтау мен тұтынудың шектелуіне әкелген энергетикалық дағдарыстың ортасында қалды. Материктік Қытайдың 30 аймағының 17-сі өнеркәсіптік өндіріс пен логистиканың тоқтатылуына әкелетін шектеулер енгізгенуіне және көмір бағасының өсуін шектеу үшін қабылданған шараларға қарамастан, көмір фьючерстері 200%-дан астамға өсіп, тоннасына 259,42 доллар рекордтық көрсеткішке жетті. Орташа температураның төмендеуі және кейбір солтүстік аудандарды қысқы жылытуды ертерек бастауға мәжбүр еткен қатты жел, көмір өндіретін Шаньси ауданындағы су тасқыны және эпидемиядан кейін өнеркәсіптік сұраныстың қалпына келуіне байланысты электр энергиясын жалпы тұтынудың артуы электр станцияларындағы көмір қорының еруіне себеп болды. Бұл соңғы 25 жылдағы энергия бағасының ең жоғары 10,7%-ға өсуіне түркіті болып, тұтыну тауарларының бағасының артуына себеп болды.

2060 жылға дейін көміртегі шығарындыларын арттырмау мақсатын жүзеге асыру және ең үлкен күн панелі мен жел турбинасын өндіруші болу жөніндегі амбициялық міндеттемелерге қарамастан, Қытай әлі де әлемдегі ең ірі көмір тұтынушы ел болып қала беруде. Дүние жүзіндегі ең ірі көмір электр станциясына (Туокетую электр станциясы) иелік ететін Қытайдың электр қуатының шамамен 60%-ы тек қана көмірге сүйенеді. Қытай, сондай-ақ, қазір салынып жатқан немесе жоспарланған жаһандық көмір станцияларының ең ірі қаржыгері болып табылады және көмір станцияларының

70%-дан астамын салуды өз мойнына алуға.

Қытайда соңғы жылдары ең төмен көрсеткіштерге айналған энергетикалық дағдарыс климаттық және маусымдық контекспен қатар саяси себептерге де байланысты. 2020 жылы Қытай үкіметі Австралияның Қытайдың коронавирустық індеттің таралуына қатысты халықаралық тергеуді қолдағанынан кейін, Австралиядан келетін импортқа бірқатар бейресми тыйымдарды енгізді. 2020 жылдың қазан айына қарай барлық мемлекеттік электр станциялары мен болат фабрикалары Австралиядан көмір импортын дереу тоқтату туралы шұғыл хабарлама алды. 2019 жылы Австралия Қытайдың барлық жылу көмірі экспортының 38%-ын қамтамасыз еткендіктен, бұл жағдай көп ұзамай нарықтың елеулі тапшылығына әкелді. Дегенмен, көмір бағасының өсуі мен Азиядағы сұраныстың арқасында, Қытай нарығының жабылуы Австралияның көмір экспортына айтарлықтай әсер етпеді.

Алда келе жатқан көмір тапшылығы мен электр қуатының үзілуімен күресу шаралары аясында Қытай үкіметі көмірмен жұмыс істейтін электр қуатын өндіруді және шахталардың қуаттылығын кеңейтуді тапсырды. Осылайша, 153 көмір шахтасы қуаттылығын кеңейтіп, 2021 жылдың төртінші тоқсанында қосымша 55 миллион тонна көмір өндіруі керек. Соңғы бес жылда Қытай үкіметі негізінен экологиялық және қауіпсіздік мәселелеріне байланысты елдегі жұмыс істеп тұрған көмір шахталарының шамамен жартысына тең болатын 5,500 жеке меншік көмір шахталарын жапты. Олардың қайта ашылуы қазіргі энергетикалық дағдарысты шешуде маңызды болып көрінеді. Көмір шахталарының толық қуатта жұмыс істеуі, тәулігіне кемінде 12 миллион тонна өндірісе, бұл қыркүйекпен салыстырғанда 1,6 миллион тоннадан асатын болады, бұл жақында келе жатқан қыс мезгілінің сұранысын қанағаттандыруға жеткілікті.

Сондықтан, өсіп келе жатқан ішкі сұранысты және австралиялық көмір импортының үлесін қанағаттандыру үшін Қытай, Ресей, Индонезия, Моңғолия және Қазақстан сияқты

елдерден көмір импортын арттыруы қажет. Ресейдің Қытайға көмір экспорты 2021 жылдың алғашқы алты айында 2020 жылдың сәйкес кезеңіндегі 16,2 миллион тоннамен салыстырғанда 24,15 миллион тоннаға жеткен болса, Чжэцзян ауданының энергетикалық тобы аудан тарихында алғаш рет Қазақстаннан 136 мың тонна көмір экспорттағанын жариялады. Дегенмен, Қазақстан үшін айқын артықшылықтарға қарамастан және көмір станцияларына экологиялық таза баламаларға көшу бойынша іс-әрекеттерге сәйкес, Қытайға көмір экспорты жоғарыда аталған жөнелтілім, бюрократиялық және логистикалық шектеулерге байланысты қиындауда. Мысалы, жөнелтілім Қара теңіз порты арқылы жасалып, бір айға созылған және 15,000 км жол алған.

Қытайдың тағы бір солтүстік көршісі Моңғолия Австралия көміріне тыйым салу басталғаннан бері Қытайға көмір экспортын арттырды. Мәселен, 2021 жылдың тоғыз айында елдің Қытайға көмір экспорты 11,3 миллион тоннаны құрады. Сонымен қатар қыркүйектен бері Моңғолияның Қытайға көмір экспорты 60%-ға өсті. 2021 жылдың алғашқы сегіз айындағы Қытайдың ресми кеден деректеріне сәйкес, Индонезия, АҚШ, Оңтүстік Африка, Канада және Филиппин Қытайға көмір экспортын арттырса, ал Индонезия 19%-ға жеткен ең жоғары өсім көрсеткен ел болды.

Осылайша, берілген уәделер мен әсер беретін перспективаларға қарамастан, Қытай Глазгодағы COP26 климаттық саммитіне көмірмен жұмыс істейтін электр станцияларын көбірек салу жоспарларымен және экономикалық проблемалар мен электр қуатының қысқаруына байланысты дәстүрлі энергия көздеріне қатысты ұстанымын қайта қарастыратын болады. Екінші жағынан, жылыну мезгілі саналатын қыстың жақындауымен бұл мәселе өзектілігін және белгісіздігін сақтайды. Энергияға сұраныстың артуы мен логистикалық қиындықтар Қытайда да, көмір экспорттаушы елдерде де көмір өндіру мен тасымалдауға нұқсан келтіруі, бұл ағымдағы дағдарыстың алдағы айларда жалғасуына әкелуі мүмкін.

Жазушы: Жармұхамед Зардыхан,

Еуразия ғылыми-зерттеу институты, Қазақстан

Саясат, сыртқы қатынастар және қауіпсіздік

- Венгрия Премьер-министрінің орынбасары, Қаржы министрі Михали Варга Нұр-Сұлтанда өткен Қазақстан-Венгрия стратегиялық кеңесінің бесінші отырысы мен бизнес-форумына қатысты. Михали Варганы сапары барысында Қазақстан Президенті Қасым Жомарт Тоқаев қабылдады. Тараптар сауда-экономикалық, қаржы, инвестициялық, мәдени-әлеуметтік салалардағы екіжақты қарым-қатынастарды дамытуға қатысты мәселелерді талқылады. Саясаткерлер эпидемияға, климаттың өзгеруіне және өңірлік күн тәртібіне қатысты шараларға қатысты мәселелерге де баса мән берді (Kazinform, 26.10.2021).
- Өзбекстанның Орталық сайлау комиссиясы президент сайлауының алдын ала қорытындысын жариялады. Мәліметтерге сәйкес, сайлауға тіркелген сайлаушылардың 80,4 пайызы қатысқан. Сайлауда елдің қазіргі басшысы Шавкат Мирзиёев жеңіске жетіп, екінші мерзімге қайта сайланды. Мирзиёев сайлаушылардың 80,1 пайызының қолдауына ие болса, Халық демократиялық партиясының өкілі Мақсуда Ворисова 6,6% дауыспен екінші орынға шықты. Ұлттық Тікеланыш партиясының кандидаты Әлішер Қалыров та 5,5 пайыз дауыс жинады. Қалған кандидаттар 5%-дан аз дауыс жинады (UzReport, 25.10.2021).
- Кыргызстан Сыртқы істер, сыртқы сауда және инвестиция министрі Руслан Қазакбаев Иран елшісі Санд Харразимен кездесті. Тараптар екіжақты ынтымақтастықтың басым бағыттарын, соның ішінде Бішкекте ирандық сауда орталығын және Иран-Түркіменстан-Өзбекстан-Кыргызстанды қамтитын жаңа теміржол дәлізін ашу және Иранның Кыргызстандағы гидроэлектростанция жобаларын жүзеге асыруға қатысуын талқылады. Қазакбаев ирандық компанияларды Кыргызстан экономикасының басым секторларына инвестиция салуға шақырды (Kabar, 28.10.2021).
- Қазақстан Президенті Қасым Жомарт Тоқаев Ашхабадқа ресми сапары аясында Түркіменстан Президенті Гурбангулы Бердімұхамедовпен кездесті. Мемлекет басшылары көлік саласындағы саяси, сауда-экономикалық және мәдени-гуманитарлық ынтымақтастықты кеңейтуге ерекше назар аударып, Қазақстан-Түркіменстан стратегиялық серіктестігінің кең ауқымды мәселелерін талқылады. Президент Тоқаев Қазақстан Түркіменстанға экспортталатын 60 түрлі өнімнің ассортиментін 130 миллион доллардан үлгідейтуге дайын екенін атап өтті (Kazinform, 25.10.2021).
- Ресей Сыртқы істер министрі Сергей Лавров Римдегі G20 саммиті аясында Түркия Сыртқы істер министрі Мевлют Чавушоглумен кездесті. Министрлер екі елдің Балқан түбегі мен Оңтүстік Кавказдағы жағдайды одан әрі тұрақтандыру жөніндегі күш-жігерін үйлестіру мәселелерін талқылады. Тараптар сондай-ақ Оңтүстік Кавказдағы экономикалық және көліктік байланыстарды дамыту және өзара тиімді инфрақұрылымдық жобаларды ілгерілету үшін «3+3» аймақтық механизмін іске қосу көзқарасы туралы пікір алмасты (Azernews.az, 31.10.2021).
- Қазақстан мен Пәкістан «Екі жақты әскери ынтымақтастық 2022» жоспарына қол қойды. Құжатқа Нұр-Сұлтанда Қазақстан Қорғаныс министрінің орынбасары генерал-майор Мұхамеджан Таласовтың Пәкістан қорғаныс делегациясымен хаттамалық кездесуінде қол қойылды. Жаңа жоспар әскери жұмыс, әскери дайындық және өзара мүдделге негізделген әскери қызметтің басқа да салаларын қамтиды (Kazinform, 28.10.2021).

Экономика, қаржы және энергия

- 2021 жылдың басынан бері Қазақстан дағдарысқа дейінгі экспорт қарқынына оралып, 37 миллиард доллардың өнімін экспорттады. Сыртқы саудадағы экспорт үлесі 60%-ды құрады. Еліміздің экспорты негізінен шикізаттан тұрады және бұл үлес экспорттың жалпы көлеміндегі 68 пайызды құрайтыны байқалады. Жылдың алғашқы сегіз айында Қазақстанның мұнай экспорты 19 миллиард долларға жетті. Еуропа елдері Қазақстан мұнайының негізгі нарықтары болып қала береді, бұл елдің Еуропалық Одаққа жалпы көлемі 15 миллиард доллар. Қазақстанның Қытайға экспорты 6,5 миллиард долларға жетті (Qazaq TV, 27.10.2021).
- Өзбекстан газ нарығына қатысты ережелерді өзгертеді. Жақында президент Шавкат Мирзиёев бағын шектен тыс өсуіне жол бермеуге бағытталған «Халықты және экономика салаларын табиғи және сұйылтылған газбен тұрақты қамтамасыз ету шаралары туралы» жарлыққа қол қойды. Өзбекстан 2021 жылдың 1 қазанынан бастап импорттық газды сатуға акциз ставкасын өзгертеді. Сонымен қатар, 2022 жылдың 1 қаңтарынан бастап сұйылтылған газ өндіретін кәсіпорындарға тұтыну салығы салынбайды (UzReport, 27.10.2021).
- Кыргызстан Министрлер кеңесінің төрағасы Акибек Жапаров Азия даму банкінің (АДБ) Кыргызстан бюджетін қолдау үшін 80 миллион долларлық көмек туралы шешіміне қол қойды. ЕСОС экономиканың алтын өндіруге қатты тәуелділіктен кең ауқымды, тұрақты және инклюзивті өсуге көшуіне ақша аударымдарына көмектесу үшін 69,3 миллион доллар саясатқа негізделген несиесі және 10,7 миллион доллар грант береді. Осы ресурстарды пайдалана отырып, Кыргызстан елдің бәсекеге қабілеттілігін күшейту үшін бірқатар экономикалық реформаларды жүзеге асырады (Kabar, 25.10.2021).
- Жақында Түркіменстан астанасы Ашхабадта ел тәуелсіздігінің 30 жылдығына арналған «26 жылдық» мерекелік шара өтті. Онлайн форматта «Түркіменстанның халықаралық мұнай және газы» конференциясын өткізді. Конференцияға 150-ден астам халықаралық компания өкілдері, энергетикалық компаниялардың жоғары басшылары және жетекші халықаралық қаржы институттарының делегаттары қатысты. Барлығы 400-ден астам қатысушы энергетиканың болашағын талқылады. ОПЕК Бас хатшысы конференцияға алғаш рет қатысты (Orient, 27.10.2021).
- Ресейлік сарапшылардың пікірінше, «Ақкую» АЭС-тің төртінші энергоблоғын салуға лицензия алу «Росатомның» Түркиядан кезекті «ядролық» тапсырысты алу мүмкіндігін арттырады, бұл ресейлік ядролық технологиялардың жоғары сапасы мен тиімділігін растайды. Лицензияны беру аталған бөлімшеде барлық құрылыс-монтаж жұмыстарын жүргізуге мүмкіндік береді. Ақкую электр станциясы әрқайсысының қуаты 1200 МВт болатын төрт энергоблоктан тұрады (TASS, 29.10.2021).
- Өзбекстан Премьер-министрі Сардор Өмірзақов Корея Республикасы Премьер-министрінің орынбасары Хонг Нам Кимен кездесті. Тараптар инвестициялық серіктестікті дамытудың әлеуетті мүмкіндіктерін талқылады. Сондай-ақ Өзбекстанда дамып келе жатқан жобаларды сөзсіз кепілдіксіз жүзеге асыру үшін Экономикалық даму қорымен өзара іс-қимыл жасау мүмкіндіктері туралы пікір алмасылды. Тараптар ағымдағы мәселелерді үйлестіру және жақын арада қол қою үшін аталған құжатты дайындау үшін тиісті бөлімшелерді жұмылдыруды міндеттеді (Centralasia.news, 27.10.2021).

Қоғам және мәдениет

- Қазақстанның бас қаласы Нұр-Сұлтанда Халықаралық Түркі академиясы өзінің жаңа ғимаратын ашты. Ашылу салтанатына Халықаралық Түркі академиясының президенті Дархан Қыдырәлі, Қазақстанның Мемлекеттік хатшысы Қырымбек Көшербаев, Әзірбайжан, Қырғызстан, Өзбекстан, Түркіменстан және Түркияның түрлі министрлік өкілдері мен дипломаттары қатысты. Ғимаратта түркі әлеміне қатысты құнды әдебиеттер жинақталған мұражай мен кітапхана орналасқан (Kazinform, 29.10.2021).
- Будапештте ТҮРКСОЙ ұйымы мен Венгрияның мұра үйі ынтымақтастық хаттамасына қол қойды. Қол қою рәсіміне ТҮРКСОЙ-ға мүше елдердің Венгриядағы елшіліктерінің өкілдері мен Түркі кеңесінің Венгриядағы өкілдігінің өкілдері қатысты. Бұл ТҮРКСОЙ мен Венгрия арасында қол қойылған екінші хаттама. Қол қою рәсімінен кейін Венгрияның ұлттық халық би ансамблі венгр фольклорын таныстырған көркем шоу өтті (Turksoy.org, 27.10.2021).
- Жапон үкіметі Ауғанстанға және гуманитарлық көмекке мұқтаж көрші елдерге 65 миллион долларлық төтенше гранттық көмекті кеңейту туралы шешім қабылдады. Көмек Ауғанстан мен көршілес Пәкістан, Иран, Тәжікстан және Өзбекстан сияқты елдерге жеті халықаралық ұйым арқылы беріледі. Қаражат баспана, су, канализация, азық-түлік, ауыл шаруашылығы және білім беруге жұмсалады (ASIA-Plus, 27.10.2021).
- Түркия Дін істері төрағасы Али Эрбаш президент Режеп Тайып Ердоған бастаған түрік делегациясымен Әзірбайжанға барды. Сапар барысында Әзірбайжан Президенті Ильхам Әлиев Али Эрбашыны қабылдап, Түркия Республикасының ұлттық күні – Республика күнімен құттықтап, Түркия халқына бақыт пен гүлдену тіледі. Тараптар жаулап алу кезінде армяндар тарапынан барлық тарихи және діни ескерткіштердің жойылғанын атап өтіп, реставрация мәселесін талқылады (Azernews.az, 29.10.2021).
- Түркістанда дәстүрлі АМЕН халықаралық анимациялық фильмдер фестивалі өтті. Іс-шараға Әзірбайжан, Башқұртстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Татарстан, Тәжікстан және Түркияның көрнекті анимация суретшілері қатысты. Қарастырылып отырған оқиға түрік елдеріндегі аниматорлар арасындағы қарым-қатынастың дамуына ықпал етеді. Фестивальді ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің қолдауымен Өзге Еріс заманауи өнер кеңістігі мен Қазақстан анимациялық киностудиялар қауымдастығы ұйымдастырды (Kazinform, 26.10.2021).
- Татар киносы күндері аясында Бакуде ең үздік татар фильмдері көрсетілді. Фильм көрсетіліміне Әзірбайжандағы татар қоғамының өкілдері, мәдениет және өнер қызметкерлері, контент өндіруші ұйымдардың өкілдері мен жастар қатысты. Фестиваль Ресей мен алыс және жақын елдердегі мұсылмандар арасында мәдениет пен өнер саласында жұмыс істейтін қызметкерлер алмасуына ықпал етуді көздейді (Azernews.az, 27.10.2021).